

**EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI VA
RIVOJLANISHI OYLA, JAMIYAT, TA'LIM, FAN TA'LIM VA
MADANIYAT MUASSASALARINING O'RNI.**

Qoraqalpog'iston Respublikasi Kegeyli tumani

*Xalq Ta'lim Bo'limiga qarashli 23-sonli
maktabining geografiya fani o'qituvchisi*

Jumanazarova Tamara Ómirbekovna

Ekologik madaniyat - bu tábiyat haqida bilim, ong, idrok, savodxonlik, intellektual salohiyat va uni amalda qo'llay bilish faoliyati, atrof - muhiga nisbatan ancha yuqori darajada rivojlanayotgan mamlakatlardagidek bizda ham Ekologik madaniyatning shakllanishi kerak ekanligini ham bilish mumkin . Tábiyat va inson o'rtasidagi munosabatlar ma'lum bir qonunlar orqali boshqariladi. Ekologik ong va ekologik madaniyatning asosiy vazifasi xalqimiz ekologik muammolar paydo bo'lish sabablari haqida bilim va ko'nikmalarini yanada chuqurlashtirish borasida davlat tomonidan tartibga solishni takomillashtirish boladı. Tez o'sib borayotgan tábiyatni muhofaza qilish harakati o'z ichiga oladi. Butun dunyo. Tadqiqot mavzusining dolzarbligi maktab o'quvchilarning ekologik muammolardan xabardorligi zamonaviylikning muhim jihati ekanligi bilan bog'liq.

Ekologik ta'lim va tarbiyaning maqsadi - maktab o'quvchilarning barcha faoliyati turlarida atrof-muhitga ma'suliyatli munosabatni shakllantirishni, ekologik madaniyatni shakllantirishni ta'minlaydigan ilmiy bilimlar , qarashlar va e'tiqodli tizimini shakllantirishdir. SHunday qilib, atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi maktab ta'limi vazifani bajarish kerak: o'quvchilarni atrof-muhitni muhofaza qilish zarurligiga ishonitirish. SHaxsda davlat oldidagi fuqarolik burchi va ma'naviy javobgarlik hissini

shakllantirishga maqsadli ta'sir ko'rsatmoqda. Tábiyatga va uning resurslariga ehtiyotkorona munosabatta bo'lish ekologik xavflarni bartaraf etishning eng muhim chorasidir. Maktab o'quvchilarining ekologik madaniyatini shakllantirish muammosi pedagogikada muhim o'rin tutadi va nafaqat nazariy darajada, balki bolalar bilan amaliy ishlarni tashkil etish darajasida ham har tomonlama ko'rib chiqishni va chuqur o'rganishni talab qiladi.

Ekologik madaniyat hodisasini N.N.Veresev, L.I.Grexova, N.S.Dejnikva, A.P.Sidelkovskiy, I.T.Suraveginalar ko'rib chiqdilar. Ekologik madaniyati deganda atrof-muhitni oqilona boshqarish tamoyillarini o'ngda va faoliyatida mustahkamlash, atrof - muhit va odamlar salomatligiga zarar etkazmasdan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal qilish ko'nikmalarini egallash tushuniladi, bu zaruratdir. Insoniyot boshidan kechirayotgan global ekologik inqiroz Maktab ekologik ta'limi bilimlarini maqsadli muvofiqlashtirilgan va tizimli ravishda uzatish imkoniyatiga ega. Ekologik ta'lim tizimida o'quvchilarda atrof - muhit va inson salomatligiga boshlang'ich maktab muhim o'rin tutadi. Bolalarni tábiyatdagi xatti-harakatlar qoidalari bilan qanday tanishtirish kerak? Muayyan ekologik taqiqlar mutlaqo zarur. Ammo bu taqiqlarni yuqoridan tushirish mumkin emas, maqsadli mehnat, xulq-atvor qoidalarini his qilish va tushirishi kerak bo'ladi deb o'ylayman. Ushbu qoidalari qoidalar bolalarning o'zlari "Nega keng jamoatchilik erlarida tartibini saqlash kerak?"

degan savollarga javob berishdan boshlanadi. "Axlat qayerdan keladi va qayerga ketadi?", O'quvchilarning o'zlari vaziyatni tahlil qilib nima bo'lmasligi haqida xulosa chiqaradi. sharoitida uzluksiz ekologik ta'limga ehtiyoj paydo bo'lib, uning asosiy maqsadi shaxsning ekologik madaniyatini tarbiyalash asosida tábiyatga yangi turdagi munosabatlar shakllanishdan iborat. Barsha maktab dasturlari ekologik jihatdan qimmatli yo'nalishlarni rivojlantirishga yordam beradi. SHunday qilib, tabiyatshunaslik fanlari bo'yicha boshlang'ich maktab dasturlarida tábiyatga ehtiyotkorlik bilan

munosabatda bo'lishni shakllantirish ko'rsatilgan. Bularning barchasi tabiiy fanlarda (biologiya, geografiya, kimyo, fizika) fanlarga tegishli. Sinflarda berilgan darslarida o'quvchilarning o'quv ishlarini tashkil etishning asosiy shakllari: dars, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlar, sinfdan tashqari ishlar, tadbirlar va ekskursiyalar. Yana shuni aytish kerakki Maktabda "Atrof-muhit" kuni, "Solamatlik" kuni, "Ekologiya va biz", singari ko'plab tadbirlar tashkil etish kerak. Ekologik madaniyatning shakllanishi va rivojlanishi uchun oyla jamiyat ta'lim, fan maktab muassasalarining o'rni juda muhim, chunki ular bilan amaliy hamkorlikda amalga oshirilmoqda. Ota-ona farzandlarining kelajagini ham boshqacha aytganda bilimli barkamol avlod bo'lib voyaga etishini haqlaydi. Maktabda o'qib bilim o'lgan bo'lsa ana shunday yuksak e'tiborga loyiq ishlarni tashkil etish bilan Atrof-muhitga shu bilan birga, geografik ta'lim mazmunini mahalliy materiallardan foydalanishni hisobga olgan holda qayta ko'rib chiqish muhimdir. Ushbu fanlarini o'qitishda aniq bir bilimga ega bo'lishi kerak. Tabiiy ob'ektlarni sun'iy narsalar bilan to'liq almashtirib bo'lmasligi haqida xulosa qilish mumkin. Geografiya o'smirlar uchun har tomonlama tarbiyalash va ekologik madaniyatni shakllantirish uchun nihoyatda katta imkoniyatlarga ega fanlarning birdir. Eng avvalo geografiya fani fazoviy tafakkurning asoslarini yaratadi. Geografiya fani yordamida tabiiyat, aholi, iqtisodiyot rivojlanishning fazoviy jihatdan tushuniladi; fanni o'rganish har bir shaxsning atrof-muhitga hurmati bo'lgan shaxsiy munosabatini rivojlantiradi, ekologik madaniyatni shakllantiradi; geografiya fikrlash uslubini rivojlantirishga yordam beradi, insonning dunyoga alohida qarashini, obrazli tasvirlarni yaratishga ishki munosabatlarni shakllantiradi, shuningdek geografik bilimlarini boshqa fanlar bilan fanlararo muvofiqlashtirish va integratsiyalashuvga yordam beradi; geografiyaning kommunikativ funktsiyasi kuchaydi, chunki bu fanni bilish butun sayyora odamlari o'rtasidagi aloqalar, ommaviy axborot vositalarini tushirish, turizmni rivojlantirish va Yerning turli qismlari aholisi o'rtasida aloqalarni o'rnatish uchun zarurdir. Oquvchilarning utirar o'rni, turar joyini bilishi lozim.

Atrofimizdagi barcha olamni o'z ko'zlari bilan ko'rib, jonli ham jonsiz tábiyat go'zzallicklarini ko'rib qanday asrash kerak ekanligini, tabiatning o'rganishni talab qiladi. Yurtimizdagi Shundan manzaralari bor, ko'z ko'rib quloq eshitmagan. Mamlakatimizning mustaqil rivojlanish yillarida amalga oshirilayotgan ishlar haqida bilim va mahoratini namoyish qiladi.

Ekologik madaniyat va turizm sohasini rivojlantirish eng avvalo uning resurslariga ehtiyotkorona munosabatta bo'lish ekologik xavflarni bartaraf etish barcha insonlar uchun nihoyatda muhim. Chunki ular xalqni ayni paytda o'zimizni yaqshi yashash uchun nihoyatda ekologik ong darajasi yuqori pog'onasiga ko'tarildi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Asraylik Ona Tábiyatni.

Foydalangan Adabiyotlar

1. Ekologiya o'quv qurollari
2. Ekologik darslik. Paxommova.N.V. 2003 -544
3. Tábiyat qo'llanmasi. L.I.Solovyov 2008 -384 p
4. Dolmatov A.V 2012 -No 2 -S.-93-98.
5. Ekologiya odamlari,-amaliy qo'llanma. L.D.Cheremisina 2006 -88 b
6. Internet materiallari [www google.com](http://www.google.com).